TÜRKİYE - AB GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN DİREKT YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

*Ferda HALICIOĞLU**

ABSTRACT

This study aims at the dynamic effects of the Customs Union between Turkey and European Union (abbreivated as CUTEU) from the partial equilibrium view.

This article consists of three parts. The first part of the article analyses briefly the satic and the dynamic effects and their measurement methods in customs union.

The second part of the article includes a model which aims at measuring emprically foreign direct investments as a dynamic result of the CUTEU.

The last part of the article evaluates the findings drawn from the above-mentioned model.

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin (TABGB) Türk ekonomisi üzerinde yaratacağı dinamik etkiler, karşılaştırmalı kısmi denge analizi içinde yapılacaktır.

Bunun için izlenecek çalışma yöntemi şöyle belirlenmiştir:

1. Bölümde, Gümrük Birliği'nin bir ekonomik entegrasyon biçimi olarak statik ve dinamik etkilerinin neler olduğu ve de bunların ampirik olarak nasıl ölçüldüğü kısaca ortaya konacaktır.

2. Bölümde ise, TABGB'nin dinamik etkilerinden birinin (Direkt Yabancı Sermaye Yatırımları), TABGB sürecindeki eğilimini tahmin etmeye yönelik dinamik model analiz edilecektir.

3. Bölümde de model uygulamalarından elde edilen sonuçlar yorumlanacaktır.

* Ar. Gör. Dr., İ.Ü. İktisat Fakültesi.

BÖLÜM: I

GÜMRÜK BİRLİĞİ TEORİSİ VE ÖLÇME YÖNTEMLERİ

1.1. Gümrük Birliği Teorisine Kısa Bir Bakış

Gümrük Birliği Teorisinin (GBT) temelini atan J. Viner (1950) Gümrük Birliklerinin, ticaret yaratma etkileri yanında ticaret saptırma etkilerinin de olduğunu, sistematik olarak ortaya koymuştur.[1] Viner sonrası, GBT daha da geliştirilmiştir.[2] GBT' sinin statik ve dinamik etkilerinin geliştirilmesiyle de, Ekonomik Entegrasyon Teorisi (EET) ortaya çıkmıştır.[3] EET'nin hiyerarşik sıralamasına göre,

[1] J. Viner (1950), "The Customs Unions Issue" isimli kitabı, El-Agraa (1990) ve Robson (1993)'e atfen.

[2] GBT ile ilgili literatür araştırması, Krauss (1972), sf. 413-436'da geniş bir şekilde yapılmıştır.

[3] EET'nin sistematik sınıflandırması için, Bakınız Balassa (1961), sf. 1-15.

ekonomik entegrasyonlar 5'e ayrılır. i) Serbest Ticaret Bölgesi (STB), ii) Gümrük Birliği (GB), iii) Ortak Pazar, iv) Ekonomik Birlik, v) Tam entegrasyon. STB ve GB'de sadece ticarete konu olan mallar üzerindeki tarife ve tarife benzeri engeller elimine edilirken, Ortak Pazar ve üstü uygulamalarda aynı zamanda emek ve sermaye önündeki engeller de elimine edilir.[4]

STB'nin GB uygulamasından temel farklılığı, STB'de GB'de olduğu gibi bir Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) olmamasıdır. Bu nedenledir ki, GB ve STB uygulamalarının ekonomik etkileri OGT dışında aynı olacaktır.

GB'nin statik etkileri, OGT'nin neden olduğu Ticaret Yaratma (TY) ve Ticaret Saptırma (TS) etkilerine bağlı olarak ortaya çıkacaktır. OGT'nin neden olduğu TY etkisi ile yüksek maliyetli yerli üretim daha ucuz GB ortağının üretimi ile ikame edilir. Bu durumda, üretici rantı elimine edilir, ve tüketici refahında artış olur. Bu nedenle TY etkisi refah artırıcıdır. Buna karşın, OGT yüksek maliyetli GB ortağının, birlik dışındaki daha etkin üreticilere tercih edilmesine neden olabilir, bu durumda oluşan ticaret saptırma etkisi ise tüketicinin potansiyel refahını düşürür. Bu nedenle, TS etkisi refah düşürücüdür. Net etki ise TY'den TS'nin çıkarılmasıyla bulunur. Bu etki pozitif olduğu sürece GB toplumsal refahı artırır. OGT'nin büyüklüğü ise, GB'nin yasaklayıcı veya ticaret artırıcı nitelikte olup olmadığını belirler. Eğer OGT, GB öncesi tarifelerden daha küçük belirlenirse, bu durumda birlik dışı ülkeler lehine ticaret yaratma (dışsal ticaret yaratma) etkisi ve ticaret saptırma (dışsal ticaret saptırma) etkisi doğar. Dışsal Ticaret Yaratma (DTY) ve Dışsal Ticaret Saptırma (DTS) etkilerinin net etkisi pozitif olduğu sürece de GB toplumsal refah artışının sağlandığı bir ekonomik entegrasyon biçimi olacaktır.[5] OGT'nin GB öncesi tarifelerden yüksek olması ise, TS etkisini artıracağı için, toplumsal refahta potansiyel azalışlar olacaktır.

GB'nin dinamik etkileri diğer ekonomik entegrasyonlarda olduğu gibi 5 ana grupta toplanır.[6] i) Ölçek Ekonomileri, ii) Dışsal Ekonomiler, iii) Yoğunlaşma, iv) Yatırımlar ve yerlerindeki değişmeler, v) Ekonomik etkinlik.

GB sonucu oluşan dinamik etkiler içinde, yabancı sermaye yatırımlarındaki artış ve azalışlar, statik TY ve TS etkileri gibi refah artırıcı veya azaltıcı olarak tanımlanabilmektedir. Eğer yabancı sermaye yatırımları artarsa bu durumda ülke lehine bir Yatırım Yaratma (YY) etkisi oluşur. Tersinde ise Yatırım Saptırma (YS) etkisi oluşur. Eğer YY etkisi YS etkisinden büyükse bu durumda dinamik refah kazancı aksi takdirde dinamik refah kaybı olur.

Yannopoulus (1990)'a göre Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ)'ların GB'lere karşı olan YY ve YS şeklindeki stratejik yatırım tepkileri, statik bir niteliktedir. Bu kavramlar ise Uluslararası Direkt Yabancı Sermaye Yatırımları ile GB'lerin kurulması arasındaki karmaşık ilişkileri açıklamakta yetersizdir.

Yannopoulus GB şeklindeki ekonomik entegrasyonların statik ve dinamik etkilerinin her birini belirlemek ve ÇUŞ'ların bu tür entegrasyonlara karşı tepkilerini incelemek için, ÇUŞ'lar tarafından yapılan 4 çeşit yatırım türü tanımlamıştır.

i) Defansif İthal - İkameci Yatırımlar (DİİY): ÇUŞ'lar bu tür yatırımları GB'lerin TS etkilerine karşı yaparlar. GB içinde mevcut bulunan ÇUŞ'lar gümrük tarifelerindeki değişmelere karşı mevcut pazar paylarını korumayı amaçlarlar.

ii) Ofansif İthal - İkameci Yatırımlar (OİİY): Ekonomik entegrasyonların dinamik makro etkileri sonucu milli gelir düzeyinin ve mevcut piyasanın büyüyeceğini varsayan ÇUŞ'lar bölge içinde yatırıma yönelirler.

iii) Re-Organizasyon Yatırımları (ROY): ÇUŞ'ların bu tür yatırımlarının temelinde GB'lerin TY etkisi vardır. Entegrasyon bölgesi içinde hali hazırda mevcut olan ÇUŞ'lar bölge içindeki üretimlerini belirli merkezlerde yoğunlaştırarak, üretim maliyetlerini daha da aşağı çekmeyi hedeflerler. GB'lerin bu dinamik etkisi sonucu üretim maliyetlerinin orta ve uzun dönemde azalması beklenir.

iv) Rasyonelleştirilmiş Yatırımlar (RY): GB sonucu piyasanın büyümesi, ÇUŞ'ların mevcut yatırımlarının atıl kapasitelerini de daha rasyonel hale getirdiği gibi, genel olarak ekonomik entegrasyonun genel ekonomik etkinlik düzeyini yükseltmesi (örneğin, Ar-Ge, artan rekabet vb.) sonucu ortaya çıkan yatırımlardır.

Entegrasyon bölgesi içindeki tarife dışı engellerin kaldırılması daha çok ROY ve RY türü yatırımları teşvik etmekte, DİİY türü yatırımlar üzerindeki etkisi daha az olmaktadır. Buna karşın OİİY türü yatırımlar üzerindeki etkisinin daha fazla olacağı beklenmektedir.[7]

---

[4] Daha ayrıntılı bilgi için, Bakınız, El-Agraa (1990), bölüm 2 ve Dearden & McDonald (1994), sf. 5-7.

[5] Bakınız Yannopoulus (1990), sf. 245.

[6] El-Agraa (1990), sf. 87-90; Manisalı (1971), sf. 71-118.

[7] Kindleberg (1956), sf. 65-73; Yannopoulus (1990), s. 240-253.

1.2. GB'nin Ekonomik Etkilerini Ölçme Yöntemlerine Kısa Bir Bakış

GB'nin statik ve dinamik etkilerini ölçme yöntemleri literatürde oldukça geniş bir yer tutar.[8]

Özellikle, tarife indirimlerinin neden olduğu statik refah kazancını ölçmeye yönelik ampirik ölçüm metodları literatürde sıkça görülmektedir. Statik yöntemler, ex-post ve ex-ante olarak ikiye ayrılırlar. Ex-post yöntemde GB'nin olmadığı bir durumda, ithalat hacminde meydana gelen değişmenin yarattığı statik etkiler, GB'nin olduğu gerçek durum ile karşılaştırmalı olarak analiz edilir.[9] Ex-ante yöntemde ise, bir GB sürecinde tarife indirimlerinin yarattığı ithalattaki değişmenin meydana getirdiği statik etkiler tahmin edilmeye çalışılır.[10]

GB'nin dinamik etkilerini ölçmeye yönelik dinamik ölçme yöntemleri sadece, ex-ante olarak yapılabilmekte ve de hem uygulama hem de yöntem olarak statik yöntemlere göre oldukça sınırlıdırlar.[11] Dinamik etkileri ölçmeye yönelik çalışmalar genellikle direkt yabancı sermaye yaptırımlarındaki değişme eğilimi ve kısmen de ölçek ekonomileri konusunda yoğunlaşmışlardır.[12] Bizim bu çalışmamızda da Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımlarında görülen değişme eğilimi TABGB sürecine bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM: II

TÜRKİYE - AB GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN DİREKT YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. Ampirik Modellere Giriş

Türkiye - AB Gümrük Birliği'nin (TABGB) Türk ekonomisinde meydana getirebileceği ekonomik etkileri kısmi denge analizi çerçevesinde, dinamik etkiler yönünden ölçmek mümkündür.

Dinamik analizde, ekonomik entegrasyonların en önemli dinamik etkilerinden biri olan Direkt Yabancı Sermaye Yatırımlarının (DYS), toplumsal refah üzerinde yaratacağı etkiler incelenecektir.

Dinamik analiz için oluşturulan modelde Yabancı Sermaye Derneği (YASED) verileri dikkate alınarak, bir sınıflama yapılmıştır. Buna göre oluşturulan ticaret blokları şöyledir:

1) AB ülkeleri (YSAB)

2) ABD+Japonya+Kanada, (diğer OECD ülkeleri grubunu temsil ettiği varsayılmakta) (YSUKJ)

3) Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri (YSME)

4) Diğer ülkeler. (Bu grup içinde COMECON ülkelerinden gelen direkt yabancı sermaye yatırımları da vardır.) (YSDG)

5) Toplam Yabancı Sermaye yatırımları (TSY)

Dinamik analizde, yatırım yaratma ve yatırım saptırma etkilerinin boyutlarını tahmin etmek için, genel bir DYS yatırım fonksiyonu oluşturulacak ve bu fonksiyonda bloklara göre tek tek ekonometrik olarak tahmin edilecektir. Ekonometrik gözlem dönemi 1975-1994 ve veriler yıllıktır.

2.2. Dinamik Model İçin Teorik Çerçeve

EET'sine göre ekonomik entegrasyonların en önemli dinamik etkilerinden biri, entegrasyona giden ülkelerde Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ), yaptıkları yatırımlarda artış olmasıdır. Çok Uluslu Şirketler Teorisine (ÇUŞT) göre ise; Direkt Yabancı Sermaye (DYS) fonksiyonu yatırım yapılan ülkenin milli gelirinin büyüklüğüne, dış ticaret rejimine, iş gücü maliyetine ve niteliğine, yabancı sermayeye karşı uygulanan vergi rejimine, altyapıya, enflasyon ve devalüasyon oranlarına, dış ve iç borç yapısına bağlı olarak belirlenebileceğini öne sürer.[13]

Bu çalışmada ise, Türkiye'ye yönelik DYS fonksiyonu gelir, enflasyon oranı ve koruma oranına bağlı olarak tanımlanmıştır.

Buna göre, t zamanında Türkiye'ye gelen DYS,

DYS_t = f (Gelir, enflasyon oranı, koruma oranı)dır.

Burada, gelir için DYS'ye iç talep düzeyini gösteren Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH), enflasyon oranı için, (ülkenin siyasal ve ekonomik istikrarının bir göstergesi olarak) toptan eşya fiyatları indeksi (et), ve koruma oranı olarak (PR_t) ise ithalattan alınan tüm vergilerin toplam ithalata oranı açıklayıcı değişken olarak kullanılmışlardır.

Teorik olarak, DYS_t ile $GSYİH_t$ arasında doğrusal, et ile ters yönlü, PR_t ile ise hem doğrusal hem de ters yönlü bir ilişki olduğu kabul edilir.[14]

Buna göre DYS fonksiyonu, şöyle belirlenebilir:

$$DYS_t = f\ (GSYİH_t,\ et,\ PR_t)$$

---

[8] Robson (1993), sf. 233-239.
[9] Balkır ve Demirci (1989), sf. 161-172.
[10] Büyüktaşkın (1975), sf. 42-49.
[11] Robson (1993), sf. 237-239.
[12] El-Agraa (1990), sf. 126-127.
[13] Hood ve Young (1987), sf. 18; Genceli (1991), sf. 84.
[14] Hood ve Young (1987), sf. 29-32.

Türkiye'nin 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunun, DYS yatırımlarını uyardığı varsayımı ile, yukarıdaki fonksiyon bir kukla açıklayıcı değişken ile genişletilmiştir. DYS fonksiyonu literatürde genelde yapıldığı üzere doğrusal matematik biçimde belirlenmiştir.[15]

Buna göre,

$$\text{Log } DYS_t = b0+b1 \log GSYİH_t+b2 \log et+ b3 \log Pr_t+b4\ Dummy1+ut$$

denklemi, YSAB, YSUKJ, YSME, YSDG ve toplam düzeyde 5 kere GEKK yöntemi ile ekonometrik olarak tahmin edilmiştir.

Burada, DYS_t = Bölgelerden gelen reel net direkt yabancı sermaye miktarı

$GSYİH_t$ = reel GSYİH

et = enflasyon oranı

PR_t = reel koruma oranı

DUMMY1 = "AB etkisi", 1975 -1987 = 0, 1988 - 1993 = 1

ut = hata terimi

Ekonometrik olarak tahmin edilen denklemler, standart ekonometrik testlere tabi tutulmuşlardır. Özet sonuçlar ise Tablo 1'de verilmiştir.

Dinamik model sonuçları genelde beklenen katsayı işaretlerini verdiği ve ekonometrik sorunları asgari düzeyde olduğu için başarılıdır. Fakat, kukla değişkenlerin bazı bölgeler için istatiksel olarak anlamsız oldukları gözlemlenmiştir.

TABLO 1

Bölgelere Göre ve Toplam Düzeyde Net Direkt Yabancı Sermaye Yatırım Denklemi Tahmini

BAĞIMLI DEĞİŞKEN BLOKU	AÇIKLAYICI DEĞİŞKENLER					R2	F	D.W	U
LRNYSAB	C	LRGSYH1	LRPROR1	LTEFE1	DUMMY1	0.986	181.58	1.940 d	0.545
Katsayı	-2.158	1.255	-2.311	-1.662	1.152 b				
t-tahmin		8.999	-9.725	-4.445	1.924				
LRNYSUKJ	C	LRGSYH1	LRPROR1	LTEFE1	DUMMY1	0.991	261.17	2.250 d	0.415
Katsayı	-4.698	1.299	-2.111	-1.402	0.741 b				
t-tahmin		19.017	-14.296	-5.390	2.382				
LRNYSME	C	LRGSYH1	LRPROR2	LTEFE1	DUMMY1	0.958	50.47	1.946 d	0.950
Katsayı	-4.260	1.214	-1.987	-1.280 f	0.165 f				
t-tahmin		5.584	-4.351	-1.620	0.187				
LRNYSDG	C	LRGSYH1	LRPROR1	LTEFE1	DUMMY1	0.988	188.54	2.122 d	0.487
Katsayı	-8.183	1.427	-2.902	-0.817	-1.300 f				
t-tahmin		18.412	-17.143	-2.809	-3.727				
LRNTYS	C	LRGSYH1	LRPROR1	LTEFE1	DUMMY1	0.994	43.05	1.664 c	0.352
Katsayı	-2.966	1.308	-2.387	-1.372	0.371 f				
t-tahmin		13.759	-13.222	-5.790	1.012				

Not: b) %5'de anlamlı
c) %5'de otokorelasyon yok
d) %1'de otokorelasyon yok
f) %10'da bile anlamlı değil

[15] Genceli (1991), sf. 85-97.

2.3. Dinamik Model Uygulaması

Türkiye'nin 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunun, değişik bölgelerden gelen DYS yatırımları üzerinde farklı etkiler yarattığı gözlemlenmiştir (Bakınız Tablo 1).

AB'ye tam üyelik başvurusunun etkisini ölçmeyi hedefleyen kukla değişken "AB etkisi" katsayısının işareti ve büyüklüğü bölgelere göre farklılık göstermektedir. DYS'nin yatırım yapma eğiliminin belirlenmesinde, koruma katsayısı "koruma etkisi", ile ülkenin siyasal ve ekonomik istikrarsızlık göstergesi olan enflasyon oranları "istikrarsızlık etkisi" ve ÇUŞ'ların ürettikleri mallara olan talebin göstergesi GSYİH katsayısı da "iç talep düzeyi etkisi" önemli rol oynamaktadırlar.

Bunlar içinde "AB etkisi" ve "koruma etkisi" ekonomik entegrasyonların dinamik etkileri olan "yatırım yaratma" (YY) ve "yatırım saptırma" (YS) etkileri ile ilişkilendirilebilir. Böylece TABGB için bir analiz yapılabilir. Bu analizde Yannopoulus (1990)'da çerçevesi çizilen GB'ler ve DYS'ler arasındaki ilişkiler esas alınacaktır.

Yannopoulus (1990)'a göre ekonomik entegrasyonlar sonucu ÇUŞ'lar, entegrasyonların statik ve dinamik etkilerine göre 4 çeşit yatırım stratejisi belirler.[16]

i) Defansif İthal - İkameci Yatırımlar (DİİY)

ii) Ofansif İthal - İkameci Yatırımlar (OİİY)

iii) Re-Organizasyon Yatırımları (ROY)

iv) Rasyonelleştirilmiş Yatırımlar (RY)

Türkiye'nin, TABGB sürecinde elde edeceği dinamik refah kazançlarından biri de, ÇUŞ'ların yukarıdaki yatırım stratejilerine bağlı olacaktır.

Buna göre, Tablo 1'e baktığımızda "AB etkisi" dikkate alındığında AB kökenli DYS yatırımlarında bir artış eğilimi görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye lehine refah artırıcı bir YY etkisi doğmuştur. TABGB'nin gerçekleşmesi ile "koruma etkisinin" önemli ölçüde azalacağı gözönüne alınırsa, AB'li ÇUŞ'ların Türkiye lehine yaratacağı YY artacaktır. Buna göre AB'li ÇUŞ'ların yatırım stratejilerini, DİİY, ROY ve RY'ye göre belirleyeceklerini söyleyebiliriz.

TABGB'nin TS etkisini dikkate alındığında, Türkiye'de mevcut bulunan AB'li ÇUŞ'lar Türkiye'ye henüz gelmemiş hem AB'li ÇUŞ'lere karşı hem de, AB dışından gelen ÇUŞ'lere karşı pazar paylarını korumak için Türkiye'deki yatırımlarını arttıracakları ileri sürülebilir (DİİY stratejisi). Türkiye'de mevcut olan AB'li ÇUŞ'lar ayrıca mevcut yatırımlarını büyüyen pazar ölçeğine göre, ya yeniden organize edecekler veya endüstriyel yapılarını değiştireceklerdir (ROY stratejisi). AB'li ÇUŞ'ların Türkiye'deki yatırımlarının bir bölümü ise, TABGB'nin diğer dinamik etkileri (içsel ve dışsal ekonomiler, Ar-Ge, artan rekabet v.b.) nedeniyle kendiliğinden daha rasyonel hale gelmiş olacaktır (RY stratejisi). Yukarıdaki üç yatırım stratejisi de, AB'li ÇUŞ'ların Türkiye lehine YY etkisini artıracaktır.

AB-dışı firmaların yatırım stratejileri ise TABGB'nin TS etkisine karşı belirlenecektir.

ABD, Kanada ve Japon kökenli ÇUŞ'ların "AB etkisi" nedeniyle Türkiye'deki yatırımlarını artırma eğiliminde olmaları (bakınız Tablo 1), bu ülkelerin ÇUŞ'larının yatırım kararlarını, OİİY, ROY ve RY'ye göre belirlediklerini göstermektedir.

OGT'nin, GB öncesi gümrük tarifelerine göre daha düşük olması nedeniyle "koruma etkisi" nedeniyle OİİY türü yatırımlarda fazla artış gözlemlenmeyecektir. Buna karşın büyüyen pazardan pay almak isteyen, bu blok ÇUŞ'ları aynen AB'li ÇUŞ'ların yatırım kararlarında olduğu gibi, ROY ve RY türü yatırımlarda bulunacakları için Türkiye lehine olan dinamik refah kazancı artacaktır.

"AB etkisinin" diğer ülkeler bloku ÇUŞ'ların yatırım eğiliminde negatif bir etki yaptığı gözlemlenmiştir (bakınız Tablo 1). Bunun sonucu olarak, bu blok ülkelerinin ÇUŞ'larının yatırımlarını Türkiye dışına taşıma eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu durumda bu blok ÇUŞ'larının ROY türü bir yatırım stratejisi ile yatırımlarını birlik içinde başka bir yere veya tamamen birlik dışına taşıma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Böylece Türkiye aleyhine refah azaltıcı bir dinamik etki doğmuş olmaktadır. Toplam düzeyde ve Ortadoğu - Kuzey Afrika blokundan gelen DYS yatırımlarının eğilimleri YY ve YS etkileri çerçevesinde analiz edilememiştir. Çünkü bu bloklar için bulunan "AB etkisi" katsayısı istatiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

BÖLÜM: III

SONUÇ

DYS yatırımlarının eğilimini ölçmeyi amaçlayan dinamik model, 1987 yılında AB'ye tam üyelik başvurusu sonucu oluşan yatırım yaratma ve yatırım saptırma etkilerinin belirlenmesinde bazı önemli eğilimleri ortaya koymuştur. Buna karşın ileriye dönük ampirik tahminler yapmamıza olanak vermemiştir.

İleriye dönük ampirik tahmin yapmak için ise 1987-1995 döneminde, ÇUŞ'lara verilen izinler ve

[16] Yannopoulus (1990), sf. 250-253.

bunların realize edilmesi verileri kullanılacaktır. Bunun için Tablo 2 ve 3 hazırlanmıştır.

Tablo 2'ye göre AB orijinli ÇUŞ'lar toplam izinlerin ortalama yaklaşık %60'ını, diğer OECD ülkelerinin ÇUŞ'ları %30'unu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin ÇUŞ'ları %4'ünü, diğer ülke ÇUŞ'ları ise %6'sını almaktadır.

TABLO 2

İzin Verilen Yabancı Sermaye Bölgelere Göre Dağılımı, Toplam ve Gerçekleşen

(Milyon $), (%), 1987-1995

	AB Ülkeleri		Diğer OECD Ülkeleri		Ortadoğu ve K. Afrika Ülkeleri		Diğer Ülkeler					
Yıllar	A	B	A	B	A	B	A	B	Yıllık Toplam İzinler	Yıllık İzinler GSMH	Net Girişler	Gerçekleşen Yıllık İzinler
1987	384	57.0	164	25.0	21	3.2	96	14.71	655	0.96	106	0.26
1988	394	48.0	327	39.8	39	4.7	61	7.40	820	1.15	354	0.47
1989	927	61.3	484	32.0	82	5.4	97	6.4	1512	1.91	663	0.48
1990	1258	67.6	370	19.9	62	3.3	171	9.2	1861	1.71	713	0.26
1991	1044	53.0	738	37.5	99	5.0	96	4.5	1967	1.32	783	0.46
1992	1120	61.5	494	27.0	126	7.0	180	4.5	1820	1.17	779	0.50
1993	1176	51.8	866	38.1	78	3.3	151	6.8	2271	1.33	622	0.35
1994	971	65.4	403	27.1	42	2.8	68	4.7	1485	1.04	559	0.42
1995*	1003	61.9	462	28.5	53	3.2	103	6.4	1621	1.20	251	–

* Eylül sonu

Not: 1) A: Bölge'nin toplam izni
B: Bölge'nin toplam izninin yıllık toplam izinlere oranı (%)
2) Miktarlar ve Oranlar yuvarlanmıştır.

Kaynak: YASED ve İTO

Böylece, dinamik modelde tahmin edilen "AB etkisi" AB ve diğer OECD bloku ile diğer ülkeler bloku için de doğrulanmış olmaktadır.

Tablo 2'den görüleceği üzere, gerçekleşen yatırımlar ise ancak verilen toplam izinlerin yarısı kadardır. Bunun sonucu olarak da kümülatif DYS yatırımlarının (stoku), GSMH içindeki payının 1980'de %0.06 iken 1994'te %3.66'ya ulaştığını görmekteyiz (bakınız Tablo 2 ve Tablo 3). 1994'te ulaşılan kümülatif DYS stoku miktarı 5.2 milyar $'dır. DPT'ye göre, VII Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen yıllık DYS izinleri 1.9-3 milyar $'dır.[17]

Eğer plan döneminde ortalama yılda 2.5 milyar $ yatırım izni verildiğini ve bunların da yarısının yatırıma dönüştüğünü varsayarsak 2000 yılında ulaşılabilecek kümülatif DYS stoku yaklaşık 13 Milyar $ olacaktır. Aynı plan döneminde GSYİH'nın reel olarak yılda %5.8 oranında büyüyeceği öngörülmektedir.[18] Bu öngörüye göre ise, 1995 yılı 183 milyar $ olan Türk GSMH[19,20]'sı 2000 yılında 230 milyar $ civarında olacaktır. Bu durumda ise 1994 yılında GSMH içinde yabancı sermaye stoku %3.66'dan 2000 yılında %5.6'ya çıkacaktır. Yatırım izinlerinin tamamının realize edildiğini varsaysak bile, 2000 yılındaki GSMH'nın içinde yabancı kaynak oranı %7.5 civarında olacaktır.

Dinamik modelde belirtildiği gibi, TABGB sonucu, Türkiye gelebilecek ÇUŞ'lar daha çok AB ve diğer OECD ülkelerinden olacaktır. Kısa dönemde

[17] DPT (1995), VII BYKP, sf. 175.

[18] DPT (1995), VII BYKP, sf. 169.

[19] The Economist tahmini 30 Kasım 1995 Hürriyet, Enis Berberoğlu'na atfen.

[20] Bu makale Halıcıoğlu (1996)'dan kısaltılarak alınmıştır. Tezin yazımı sırasında 1995 yılı GSMH rakamı kesinleşmemişti. Bulunduğumuz dönem içinde bu rakamın %170 milyar $ olduğu ortaya çıkmıştır. Buna karşın ben orjinal hesaplamalarımı değiştirmedim. Çünkü bu değişiklik sonuçlarda önemli bir değişiklik yaratmayacaktır.

bu yatırımların refah etkisi mevcut siyasal ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle beklenildiği gibi fazla olmayacaktır. Bu durum ekonometrik çalışmada da vurgulanmıştır. Fakat uzun dönemde, dinamik refah kazançları olarak GSMH'ye katkılarının %5 ile %7 aralığında gerçekleşeceği öngörülmektedir.

TABLO 3

Kümülatif Direkt Yabancı Sermaye Stoku'nun AB ve Türkiye'deki Miktarı ve GSMH'ye Oranları (Milyar $), (%) 1980-1994

	1980			1994		
Ülke	A	B	A/B	A	B	A/B
Almanya	928	25	2.69	2041	130	6.36
Fransa	570	20	2.98	1318	120	9.10
İngiltere	575	60	10.43	1013	180	17.76
İtalya	396	5	1.26	1020	45	4.41
İspanya	210	5	2.38	480	110	22.91
Belçika-Lüksemburg	120	5	4.16	240	60	25.0
Avusturya	76	5	6.57	194	15	7.65
İsveç	124	5	4.03	195	25	12.82
Danimarka	65	5	7.69	147	20	13.6
Yunanistan	41	5	12.19	78	15	19.23
Türkiye	58	0.035	0.06	142	5.2	3.66

Notlar: 1) A: Ülkelerin GSMH değerleri. AB'ye ait GSMH değerleri 1980 yılı için EUROMONİTOR (1994)'den, 1994 yılı için OECD'den alındı.

B: Kümülatif Direkt Yabancı Sermaye Miktarı. AB'ye ait veriler The Economist (1995) sayı 7945 ve 7946'dan alındı. Bu değerler belirli aralıklar için ortalama yaklaşık değerlerdir. Türkiye'ye ait veriler ise YASED ve İTO'dan derlendi.

2) Hollanda, Finlandiya, Portekiz ve İrlanda için Kümülatif Direkt Yabancı sermaye verileri bulunamadığından bu ülkelerle ilgili hesaplamalar yapılamadı.

DYS yatırımları ile AB ülkelerinde önemli oranlarda refah kazançları ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Fakat büyük oranlı dinamik refah kazançlarının da, çok uzun dönemler sonucu, siyasal ve ekonomik istikrarın olduğu ortamlarda ortaya çıktığı da bir gerçektir. Tablo 3'ten görüleceği üzere, İspanya, Belçika-Lüksemburg ve Yunanistan'ın 15 yıllık bir periyod sonucu milli gelirleri içinde yabancı kaynak oranını önemli ölçüde artırdıkları görülmektedir.

Örneğin, 1980 yılında İspanya'nın GSMH'sı içinde yabancı sermaye stoku %2.38'lik bir orana sahip iken 15 yıl sonra bu oran %22.91'e çıkmıştır. Benzer şekilde Belçika - Lüksemburg'da 15 yıl içinde, GSMH'sı içinde yabancı kaynak %4.16'dan %25.0'a çıkarmıştır.

Bu çalışma kısmi denge analizi çerçevesinde yapıldığı için DYS'lerin ikincil piyasalar üzerindeki (emek, sermaye v.b.) etkileri ampirik verilerek direkt olarak ortaya konamamıştır. Buna karşın DYS'lerin yurtiçi tasarruf açığını kapatmak ve istihdam yaratma gibi olumlu etkileri ile refah düzeyini yükselttikleri bir gerçektir.

Diğer yandan DYS akımlarının önemli ölçüde gittikleri ülkelerin siyasal ve ekonomik istikrarından etkilenmeleri nedeniyle, bu koşulun sağlanamadığı ülkelerde ekonomik entegrasyonların olumlu etkilerine rağmen DYS'lerin refah düzeyine katkıda bulunmaları sınırlı düzeyde kalacaktır. Nitekim, bizim ekonometrik çalışmamızdan elde edilen ve tüm bölgeler için oldukça yüksek sayılabilecek "istikrarsızlık" kat sayıları (bakınız Tablo 1) ile ileriye dönük DYS tahminlerimiz yukarıda vurgulanmaya çalışan tespiti doğrulamaktadır.

Ampirik olarak da desteklenen bu sonuçlar dikkate alındığında kısa dönemde, TABGB nedeniyle Türkiye'ye gelecek DYS akımlarında bir patlama beklenemeyeceği gibi bu tür yatırımların hissedilir derecedeki refah etkileri Türkiye'nin siyasal ve ekonomik istikrarını sağlaması koşuluyla çok uzun dönemlerde ortaya çıkacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Balassa, B. (1971), The Structure of Protection in Developing Countries, John Hopkins Press, Baltimore.

Balkır, C. ve Demirci, M. (1989), Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Dearden, S. and Mc Donald, F. (1994), European Economic Integration, 2nd edition. Longman, London.

DTM (1996), Box-Jenks Yöntemi ile Dış Ticaret Rakamlarının Tahmini, DTM Ekonomik Analizler Serisi No: 1, DTM, Ankara.

El-Agraa, A.M. (1990), Economics of the European Community, 3rd edition, Philip & Allan, Cambridge.

Ertek, T. (1982), Ekonometriye Giriş, 3. Baskı, Araştırma, Eğitim. Ekin Yayınları, İstanbul.

Genceli, M. (1991), Yabancı Sermaye'nin Duyarlılık Analizi, İTO, İstanbul.

Halıcıoğlu, R.F. (1996), Ekonomik Entegrasyonun Etkileri ve Ölçme Yöntemleri: Türkiye - AB Gümrük Birliği ve Alternatifleri İçin Uygulamalar, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hood, N. and Young, S. (1987), The Economics of Multinational Enterprise. Longman, London.

Machlup, F. (1977), A History of Thought on Economic Integration. Columbia University Press, New York.

Manisalı, E. (1971), Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi. Sermet Matbaası, İstanbul.

Owen, N. (1983), Economics of Scale, Competiveness, and Trade Pattern within the European Community. Clarendon Press, Oxford.

Pydck, S.R. and Rubinfeld, D.L. (1991), Econometric Models and Econometric Forecasts. 3rd. edition, Mc Graw-Hill, Singapore.

Robson, P. (1993), The Economics of International Integration, 3rd edition, Routledge, London.

Viner, J. (1950), The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for international Peace, New York.

DERGİLER

Balassa, B. (1961), "Towards a Theory of Economic Integration" Kyklos. Cilt: 14, sf. 1-15.

Büyüktaşkın, S. (1975), "Ekonomik Birleşmelerin Ticaret Yaratma ve Ticaret Saptırma Etkilerinin Ölçülme Yöntemleri" Maliye Dergisi. No: 18, sf. 42-79.

Krauss, M.B. (1972), "Recent Developments in Customs Union Theory: An Interpretive Survey" Journal of Economic Literature. Cilt: 10, sf. 413-436.

Kindleberger, C. (1966), "European Integration and the International Corporations" Columbia Journal of World Business. Cilt: 1, sf. 65-73.

Yannopoulos, G.N. (1990), "Foreign Direct Investment and European Integration: the Evidence the Formative Years of the European community" Journal of Common Market Studies. Cilt: 28, sf. 235,-259.

İSTATİSTİKSEL VERİ KAYNAKLARI

DPT, VII, Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara, 1995.

EUROMONITOR, European Marketing Data and Statistics, 29th edition, London.

DTM (HDTM), Başlıca Ekonomik Göstergeler, Çeşitli Sayılar. DTM (HDTM), Ankara.

DİE –Dış Ticaret İstatistikleri, Çeşitli Yıllar,

–Gayri Safi Milli Hasıla, Kavram, Yöntem ve Kaynakları, DİE, Ankara, 1994.

YASED, Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Ülkelere Göre Dağılımı, 1975-1995, YASED, İstanbul.

TCMB, Üç Aylık Ekonomik Bülten, Çeşitli Sayılar, TCMB, Ankara.

İTO, Aylık Ekonomik Göstergeler Bülteni, Çeşitli Sayılar, İTO, İstanbul.

Hürriyet Gazetesi, 30 Kasım 1995 tarihli sayısı.

The Economist, Sayı 7945 ve 7946.

Pakdemirli, E., Ekonomimizin Sayısal Görünümü; 1923'ten Günümüze, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.

EK I

Ampirik Modelde Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

NYSAB: AB'den gelen Net Direkt Yabancı Sermaye (NDYS) yatırımları (bir önceki yıla göre sermaye stokundaki değişme) (Milyon TL). TÜRKTEFE ile deflete edildi.

Kaynak: YASED

NYSUKJ: ABD, Kanada ve Japonya'dan gelen NDYS yatırımları (bir önceki yıla göre sermaye stokundaki değişme) (Milyon TL). TÜRKTEFE ile deflete edildi.

Kaynak: YASED

NYSME: Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelen NDYS yatırımları (bir önceki yıla göre sermaye stokundaki değişme) (Milyon TL), TÜRKTEFE ile deflete edildi.

Kaynak: YASED

TEFE: Türk Toptan Eşya Fiyatları, yıllık yüzde değişim.

Kaynak: YASED

NYSDG: Diğer ülkelerden gelen (COMECON dahil) NDYS yatırımları (bir önceki yıla göre sermaye stokundaki değişme)

Kaynak: YASED

GSYH: Türk GSYİH (üretici fiyatlarıyla Milyon TL) TÜRKTEFE ile deflete edildi.

Kaynak: DİE

MTAX: İthalde alınan tüm gümrük vergileri ve eş etkili vergiler (fonlar dahil) (Milyon TL)

Kaynak: DİE ve Pakdemirli

PROR: Reel Koruma Oranı ((MTAX/TTM)/TÜRKTEFE)

DUMMY1: 1975-1987 : 0, 1988-1993 : 1

Bilgisayar çıktılarında, değişkenlerin başında yer alan LR, değişkenlerin doğal logaritma ve reel biçimde olduklarını göstermektedir. Açıklayıcı değişkenlerin sonlarına 1 veya 2 sayılarının eklenmesi onların 1. veya 2. laglarıyla regresyona tabi tutulduklarını göstermektedir. Ekonometrik sorunlar ve testler için, Ertek (1983) ve Pyndck & Rubinfeld (1991)'den faydalanıldı.